

Jan Guillou: Punaisen ja mustan välissä

Valintojen keskellä

PIRJO KANTOJÄRVI 17.12.2014

Miten yksilö löytää ja valitsee ryhmän, johon hän voi tuntea kuuluvansa? Ohjaako tuota valintaa järki, tunteet vai jokin muu syy? Entä mitä tapahtuu, jos valinnat ovat ristiriidassa läheisten tekemien ratkaisujen sekä heidän näkemystensä kanssa? Muun muassa näitä kysymyksiä sivuaa Jan Guilloun *Punaisen ja mustan välissä* (2014). Romaani jatkaa *Suuri vuosisata* – sarjan edellisistä osista *Sillanrakentajat* (2012) ja *Keikari* (2013) tuttujen henkilöiden tarinaa. Nyt tapahtumat sijoittuvat maailmansotien väliseen aikaan. Lauritzenin veljeksistä Oscar ja Sverre ovat asettuneet asumaan Saksaan Berliiniin ja Lauritz taas perheineen Ruotsiin Saltsjöbadeniin.

Veljesten lisäksi Oscarin vaimo Christa ja Lauritzin vaimo Ingeborg ovat teoksessa merkittävässä roolissa. He ottavat kantaa yhteiskunnallisiin epäkohtiin sekä ovat kiinnostuneempia politiikasta kuin puolisonsa. Molemmat naiset yrittävät tehdä oman osansa kannattamiensa aatteiden puolesta esimerkiksi toimimalla työväestön elinoloihin liittyvien aiheiden parissa. Seuraava sukupolvi tulee myös mukaan tapahtumiin. Erityisesti Lauritzin ja Ingeborgin poika Harald ja tytär Johanne tekevät omia valintojaan tulevaisuuttaan ajatellen.

Romaani jatkaa edellisen osan aihepiirien käsittelyä. Niitä ovat kokemus ulkopuolisuudesta, erilaisuuden kohtaaminen ja suvaitsemattomuus sekä luottamus tulevaisuuteen. Henkilöt joutuvat huomaamaan, että heidän on jälleen sopeuduttava elinympäristössään tapahtuviin muutoksiin. Heidän on tarkasteltava periaatteitaan uudelleen ja mietittävä, kuinka paljon he ovat valmiita muuttamaan toimintaansa sekä ajatusmaailmaansa.

Kuka minä olen? Hän oli kuvitellut syntyneensä saksalaiseksi, että se oli ennen kaikkea asennekysymys, mutta sekään ei ollut osoittautunut niin helpoksi, vaikka rodullisesti oli-kin hienoa olla puoliksi norjalainen. Lukuvuoden alussa häntä kaikesta huolimatta haukuttiin ulkomaalaiseksi. (Guillou 2014, 78.)

Romaanissa kuvataan Saksassa ennen toista maailmansotaa tapahtuvaa muutosta erityisesti Haraldin elämää seuraten. Norjalaisen isän ja saksalaisen äidin lapsena Harald etsii omaa paikkaansa. Hän asunut sekä Norjassa että Ruotsissa ja lopulta opiskelee Saksassa. Pelkästään opintojen aloittaminen osoittaa, ettei joukkoon sulautuminen ole yksinkertaista. Oikealta kuulostava syntyperä ei riitä, vaan ryhmään kuulumisen eteen on tehtävä työtä esimerkiksi kielitaidossa, urheilussa ja muussakin opintomenestyksessä sekä oikeanlaisten ajatusten omaksumisessa.

Haraldista muodostuu vähitellen teoksen keskeisin henkilö. Hän tekee elämässään itselleen oikeilta tuntuvia valintoja sen tiedon pohjalta, joka hänellä on elämästä ja maailmasta

yleensäkin. Harald on valmis ryhtymään äärimmäisiin, väkivaltaisiin tekoihin, jotta tuntisi olonsa hyväksytyksi ja kuuluvansa johonkin. Teoksen kerronnassa häntä ei syyllistetä, vaan näytetään, miten valinnat muodostuvat tapahtuneiden asioiden myötä.

Oscar, Lauritz ja Sverre tekevät jokainen Lauritzen-yhtiössä omia luovia ratkaisujaan niin kiinteistömarkkinoilla, rakennussuunnitelmissa kuin mainosalalla. Heidän ajatusmaailmansa heijastavat aiempia kokemuksia. Esimerkiksi Oscar on kokenut kovia ollessaan mukana sodassa Afrikassa, joten toisin kuin Harald, hän tietää, millaista sota todella on. Näkökulmaerot vaikuttavat siihen, että henkilöiden on hetkittäin vaikeaa ymmärtää toisiaan. Heidän käsityksensä maailmasta on niin erilainen, että on kuin he puhuisivat eri kieltä. Esimerkiksi Oscarin yritys vedota järkeen ja loogiseen päättelyyn nuoren Haraldin neuvomisessa ei aina toimi, kun vastassa on kaveripiiristä omaksuttuja tunteisiin vetoavampia perusteluita, joissa syy ja seuraus ovat selvemmin esillä.

Oscar oli lähellä raivostua. Poika oli välttänyt täpärästi kuoleman ja ajatteli siitä huolimatta vain operatiivisia valintoja, häviötä, seurauksia, uudelleenryhmittymistä, pettureiden hävittämistä ja uutta alkua. Oliko hän niin järkyttynyt, ettei kyennyt ajattelemaan selkeästi? (Guillou 2014, 150.)

Vuosien kuluessa Harald pystyy paremmin ymmärtämään, miksi Oscar on puuttunut hänen tekemiinsä ratkaisuihin ja suhtautuu suopeammin setiensä antamaan opastukseen elämässä. Siitä huolimatta hän tekee lopulta omat päätöksensä. Haraldin valinnat ovat ristiriidassa hänen läheistensä ajatusmaailmojen kanssa. Perhe ei ole ainoa ympäristö, joka vaikuttaa mielipiteiden muodostumiseen.

Kansallisuus ei yksistään määrittele teoksen henkilöitä, vaan poliittiset mielipiteet ja uskonto sekä varallisuuskin vaikuttavat siihen, mihin ryhmään heidän on mahdollista kuulua. Haraldin lisäksi erityisesti Oscar, Sverre ja Christa joutuvat määrittelemään omaa identiteettiään. He ovat aina ulkopuolisia jostakin ryhmästä, vaikka täyttäisivät joitakin ehtoja. Oscar esimerkiksi pohtii, miten hänen perheensä on muodostunut ylitse maiden rajojen ja miten hän on itsekin elänyt ison osan elämästään jossain muualla kuin synnyinmaassaan. Tapahtumien edetessä hän huomaa, että taustalla on merkitystä. Se voi luoda sekä turvaa että aiheuttaa ongelmia.

Teoksen henkilöt joutuvat pohtimaan, millaisia valintoja on tehtävä, kun kohdataan vaikeuksia tai uusia mahdollisuuksia. Oscar yrittää kuljettaa vastuullansa olevan yrityksen yhteiskunnan muutoksien lävitse ja hänen on tehtävä päätöksiä niin yritystä kuin perhettäänkin ajatellen. Itsevarma Christa huomaa, etteivät kaikki hyväksykään hänen ajatustiaan ja lopulta hän joutuu uudelleen miettimään, kuka on. Sverre viihtyy Berliinin kulttuuripiireissä, mutta samalla myös etsii jälleen omaa paikkaansa. Kun ilmapiiri Saksassa muuttuu ja ihmiset joutuvat uskonnollisen vakaumuksen, poliittisen näkemyksen tai seksuaaliseen suuntautumisen perusteella vainotuksi, Sverrekin joutuu valitsemaan sanansa ja tekonsa tarkkaan selvitäkseen hengissä.

Teos osoittaa, miten sosiaaliset verkostot rakentuvat ja miten tärkeää on tuntee oikeita henkilöitä oikeaan aikaan. Ansiomerkeistä ei myöskään ole haittaa. Kun natsit ovat nousseet valtaan, jokainen, joka on aatteen mukaan vääranlainen, joutuu olemaan varuillaan. Silloin

on erityisen tärkeää tiedostaa, keneen voi luottaa tai kenet on edullista myöntää tuntevansa. Henkilöistä monet päätyvät yllättäen miettimään, mikä heidän taustansa on sekä ovatko he enää hyväksytyjä siellä missä ovat? Joillekin lähteminen Saksasta on ainoa mahdollinen ratkaisu.

Talo oli vaiennut ja ne ajat, kun Oscar oli saapunut kotiin jostakin myöhäisestä tapaamisesta kaupungilla ja saanut toisen kerroksen punaisesta salongista vastaan puheensorinaa ja tupakansavua, olivat niin kaukaisia että ne tuntuivat silkalta kuvitelmalta. Ystävät olivat poissa, Prahassa, Wienissä, Pariisissa ja jopa Amerikassa, eivätkä he kirjoittaneet koskaan kirjeitä, jotteivät olisi aiheuttaneet hankaluuksia. Maanpaossa eläviltä juutalaisilta tai parkkiintuneilta demokraateilta saadut kirjeet eivät olleet hyvästä, ja parlamenttitalon palon jälkeen oli otettu käyttöön yleinen kirjesensuuri. (Guillou 2014, 291.)

Vaikka sodan jälkeinen elämä on ollut haasteellista, siihen on kuulunut myös hyviä hetkiä. Esimerkiksi Christan ja Oscarin luokse on kokoontunut väkeä keskustelemaan ajankohtaisista aiheista ja viettämään aikaa. Sen vuoksi teoksen loppupuolella hiljentyvä talo kuvaa hyvin koko aikakauden sävyn muutosta.

Elämistä hetkessä Guilloun romaani jatkaa sujuvasti edellisten osien tapahtumia. Tuntuu siltä kuin palaisi takaisin vanhojen tuttujen henkilöiden pariin. Heidän elämästään on kiinnostunut kuulemaan lisää. Alussa henkilöt muistelevat ehkä turhaankin omaa menneisyyttään, mutta toisaalta se auttaa lukijaa palaamaan ajassa taaksepäin ja ymmärtämään, miten mennyt on vaikuttanut henkilöiden sen hetkiseen tilanteeseen.

Tapahtumien sijoittaminen kahteen eri maahan on onnistunut ratkaisu. Vaikka suurimmat muutokset tuntuvat tapahtuvan Saksassa, kohdataan niitä Ruotsissakin. Ruotsi toimii myös kuin levähdyspaikkana sekä henkilöille että tapahtumille. Vaikka Oscar, Christa, Harald ja Sverre ovat enemmän tapahtumien keskiössä kuin Lauritzin Ruotsissa asuva perhe, se ei haittaa. Henkilöt katsovat muutoksia eri suunnista ja siten heidän reaktionsa asioihin ovat myös erilaiset. Guillou on keskittänyt kerrontansa tiettyihin henkilöihin ja historian hetkiin, joten teos ei uppoa liikaa aikakauteensa.

Kuten sarjan edellisessä osassa, tuntuu nytkin hetkittäin siltä, että menneisyyden tunnettuja henkilöitä on liitetty mukaan tapahtumiin ehkä liiaksikin. Joissakin kohdin myös henkilöiden esittämät pohdiskelut maailmantilasta tuntuvat päälle liimatuilta. Toisaalta teoksen tarkoituksena onkin ehkä kertoa erityisesti kyseisen aikakauden tapahtumista. Silloin erilaiset henkilöt esimerkiksi taiteen puolelta antavat mahdollisuuden nostaa esille aikaan liittyneitä puheenaiheita. Yhteiskunnalliset kysymykset lomittuvat henkilöiden elämään, sillä ne määrittelevät sitä elinpiiriä, jossa he toimivat.

Teoksessa kuvataan yritysmaailmassa, arkkitehtuurissa ja mainosalalla tapahtuvia muutoksia. Aiempien osien tapaan myös kulttuurielämä ja purjehdus ovat osa henkilöiden elämää. Vaikka tummia sävyjä on näidenkin aihepiirien käsittelyn taustalla, liittyy niihin valoisempiakin näkökulmia, esimerkiksi luovuuden ilmenemistä ja tulevaisuuden rakentamista. Guillou ei välttele ihmisten julmuuden kuvaamista, vaan vaikeat aiheet saavat tilaa. Köyhyyden aiheuttamat ongelmat, suvaitsemattomuus ja järjetön väkivalta ovat kaikki näkyvillä aikakauden kuvauksessa. Hyviäkin hetkiä henkilöiden elämässä silti riittää. Vas-

toinkäymisistä huolimatta he pyrkivät elämässään eteenpäin, etsivät ratkaisuja ja luottavat tulevaisuuteen.

Romaanissa henkilöiden väliset, erityisesti perheensisäiset jännitteet ovat kiinnostavia. Ihmisten erilaisuus ja silti samankaltaisuus luo huvittaviakin tilanteita, kun henkilöt yrittävät luovia eteenpäin aatteiden ja näkemysten aallokossa. Henkilöt kohtaavat yllättäviä tapahtumia, joissa heidän on mahdollisesti muutettava omia käsityksiään sekä muista että itsestään. Erityisesti Lauritz näyttää törmäävän tilanteisiin, joissa hän ajattelee asioista eri tavalla kuin vaikkapa veljensä.

Keskustelu lähti vitkaan liikkeelle.

”No, onko kunnan kolmentuhannen asukkaan joukossa siis vain yksi kommunisti?” Lauritz yritti.

”2826 sikäli kuin uusia ei ole täällä ollessani syntynyt”, Gottfrid korjasi. ”Muuten meni oikein, kaikki muut ovat sosiaalidemokraatteja, siis kaikki rautateiden pohjoispuolella. Sinä et asune täällä?”

”En”, Lauritz myönsi ja päätti olla välittämättä sinuttelusta, ”asun Strandpromenaden 2:ssa.”

”Oletko siis ehta oikeistolainen?”

”Kuten puheesta kuulet, olen oikeastaan norjalainen.”

”Kuulen kyllä, mutta se ei ole poliittinen kansanryhmä.”

”Rouvani ainakin on sosiaalidemokraatti”, Lauritz yritti päästä pälkähästä. (Guillou 2014, 21.)

Punaisen ja mustan välissä -teoksen vahvuutena ovat mielenkiintoiset henkilöt. Tarinan edetessä lukija pääsee vertailemaan eri henkilöiden ajatuksia toisiinsa ja muodostamaan siten oman käsityksensä kuvatuista tapahtumista ja aikakaudesta.

Teos kuvaa 20 vuoden aikana Euroopassa tapahtuvia muutoksia 1920-luvun alun tienoilta lähtien 1930-luvun loppuun. Jokaisen henkilön on mietittävä elämänsä uudelleen. Guilloun romaanin sisältämät pohdinnat siitä, millä perustein teemme ratkaisuja sekä miten valitsemme mihin kuulumme, ovat edelleen tärkeitä.

Jan Guillou: *Punaisen ja mustan välissä. Suuri vuosisata, osa 3.* (Mellan rött och svart) Suom. Taina Rönkkö. Like 2014. 377 s.